

NAGY FERENC

Munkabüntetések a büntetőjog szankciórendszerében

I. A szovjet típusú javító-nevelő munka a magyar szabályozásban

A különböző munkabüntetéseknek európai összehasonlításban többféle szabályozási és alkalmazási változata ismert.

1. *Önálló büntetés* rangjára jutott a javító munka mindenekelőtt a volt Szovjetunióban, majd később – többnyire a szovjet példa nyomán – a korábbi európai szocialista országok legtöbbjében, így hazánkban is.

A javító munka a volt Szovjetunióban hosszabb múltra tekinthetett vissza. Már 1917 decemberében az igazságügyi népbiztosság utasításában a büntetések között szerepelt a kötelező közmunkára ítélet. Azóta állandóan jelen volt a szovjet szankció-katalógusban. Lényegét tekintve az elítélt meghatározott időtartamban, meghatározott százaléku munkabér levonás mellett végzett munkát a kijelölt munkahelyen a kollektíva feltételezett nevelő hatása mellett. Az 1997. január 1-jén hatályba lépett új orosz Btk. a büntetési nemek sorában változatlanul szabályozza a javítómunkát, amelynek tartama két hónaptól két évig terjedhet és az elítélt munkahelyén kell végrehajtani. A javítómunkával szerzett munkabérből a büntető ítéletben megállapított mértékben 5–20 %-ig terjedő összeg állami intézmények javára levonásra kerül (50. cikk).¹

2. A javító-nevelő munka a *magyar büntetőjogba* – szovjet minta nyomán – az 1950. évi Btá. 48. §-ával került be és honosodott meg. A Btá. a javító-nevelő munkát nem büntetésként, hanem *intézkedés*ként szabályozta, amely kizárólag az elkövető javítására és nevelésére irányult (miniszteri indokolás). Alkalmazására általános részi rendelkezések alapján kerülhetett sor, amikor a büntetés célja szabadságelvonás nélkül is elérhetőnek tűnt, és ha a törvény a büntetettre öt

¹ Strafgesetzbuch der Russischen Föderation. Sammlung ausländischer Strafgesetzbücher in deutscher Übersetzung 108. Freiburg i. Br. 1998. 64–65. p.; NAGY FERENC: A büntetőjog legújabb változásairól – nemzetközi és hazai kitekintés alapján. In: *Szabó András Emlékkönyv*. Szeged, 1998. 258–259. p.

évet meg nem haladó börtönt rendelt. A javító-nevelő munkára ítélt egy hónaptól két évig terjedhetően meghatározott természetű munka végzésére volt köteles és a munkájáért csökkentett munkadíjban részesült. Az intézkedésként kialakított javító-nevelő munkát nemsokára mind a szakirodalom, mind az ítélkezési gyakorlat tartalmilag büntetésnek tekintette, sőt a jogalkotás is (a rehabilitációról szóló 1959. évi 39. sz. tvr.) büntetésnek ismerte el. A Btá. gyakorlatában a javító-nevelő munka azonban szűk körben érvényesült, már kiszabni is csak az állami vállalatnál, illetve állami gazdaságnál munkaviszonyban lévő személyekkel szemben lehetett.²

3. Az 1961. évi Btk. a főbüntetések között rendelkezett a javító-nevelő munkáról. A különös részben 27 helyen fordult elő, mindig *alternatív büntetésként* és alkalmazási lehetőségét szélesítette a büntetés enyhítésére vonatkozó rendelkezés is. A kódex ezt a szankciót már elvileg mindenkivel szemben alkalmazható büntetésként kívánta szabályozni. A javító-nevelő munka végrehajtásának az állami szerveken kívül szövetkezetekben is helye volt, továbbá az elkövető korábbi munkahelyén vagy más kijelölt munkahelyen is végrehajtható volt. A bíróság által meghatározott természetű munka végzésének a legrövidebb tartama három hónap, a leghosszabb tartama pedig egy év és hat hónap; halmazati és összbüntetés esetében két év volt. Az elítélt munkabéréből öt százaléktól húsz százalékgig terjedő rész volt levonható az állam javára. A gyakorlatban azonban korlátozások akadályozták a szélesebb körű alkalmazást.

Az 1971. évi 28. sz. tvr. az intézmény továbbfejlesztése érdekében rendelkezett a javító-nevelő munkának kijelölt munkatelepeken végrehajtandó formájáról és a mentesítésre vonatkozó szabályokkal tovább igyekezett szélesíteni az alkalmazási körét. A munkatelepen történő végrehajtás soha nem lépett hatályba, és az 1960-as évek végétől megkezdődött a javító-nevelő munka fokozatos háttérbe szorulása, amely gyakorlatilag az 1970-es és az 1980-as években is tartott. A javító-nevelő munka jelentősége, alkalmazási aránya ugyanis a problémák és a gondok hatására egyre csökkent. (Az 1960-as években még általában meghaladta az évi 12 %-ot a javító-nevelő munkára ítélték aránya az összes elítélt között. Később ez a gyakoriság fokozatosan kisebb lett, és az 1980-as években már csupán 4–5 % közötti az elítélési arány.) Sőt ezzel összefüggésben többen – többek között az 1978. évi Btk. előkészítése során a kodifikációs bizottság is – a javító-nevelő munka megszüntetése mellett foglaltak állást.³

4. Az 1978. évi Btk. új szabályozásával a javító-nevelő munka továbbfejlesztése, tartalmasabbá tétele azonban nem valósult meg. A kódex lényegében ugyanazon tartalommal átvette a korábbi rendelkezéseket. Változás csak az elítélt

² A Büntető törvénykönyv Általános Része. A magyarázatokat írta KÁDÁR MIKLÓS. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1951. 127–130. p.; GYÖRGYI KÁLMÁN: *Büntetések és intézkedések*. KJK. Budapest, 1984. 46–48. p.

³ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve. (Közzéteszi az Igazságügy-minisztérium.) KJK. Budapest, 1962. 100–103. p.; GYÖRGYI KÁLMÁN: i. m. 71–73. p.

munkabéréből való levonás mértékében és a tartamban fedezhető fel. *Érdemi változást* hozott viszont a Btk.-t módosító 1987. évi III. sz. törvény, amely – változatlan szabályokkal – megtartotta a javító-nevelő munka *eredeti változatát*, azonban új végrehajtási formát is bevezetett: a *közérdekű munka végzését*. Továbbá erre az új végrehajtási formára is tekintettel a javító-nevelő munkát a törvényhozó néhány további különös részi bűncselekmény büntetési tételébe beiktatta. A Btk. a javító-nevelő munkát a bűncselekmények viszonylag széles körében határozta meg büntetésként. A bűncselekmények büntetési tételeiben mindig alternatív büntetési nemként szerepelt.

A javító-nevelő munka ezen eredeti esetében tehát

- az elítélt, a bíróság ítéletében kijelölt munkahelyen, meghatározott munkát volt köteles végezni, azaz a munkahely és a munkavégzés szabad megválasztásában korlátozott volt;
- az elítélt munkabéréből a bíróság ítéletében meghatározott – öt százaléktól harminc százalékgig terjedő – részt az állam javára le kellett vonni;
- a munkavégzéssel kapcsolatos jogok – ha a büntetés céljával nem voltak ellentétben – megillették az elítéltet.

5. E büntetési nem válsága az alábbi okokkal magyarázható.

– Nem vált általánosan alkalmazhatóvá, és nem tisztázódott, hogy milyen elkövetői körrel szemben célszerű az alkalmazása. Bizonyos munkakörök természete, a jogszabályi előírások, és a bírói gyakorlat által kimunkált korlátozások kizárták a javító-nevelő munka általános, illetve széles körű alkalmazhatóságát. Emiatt külön büntetéskénti szabályozása olykor formálissá és igazságtalanná vált.

– A javító-nevelő munka végrehajtása alatt a létjogosultságát megalapozó célkitűzés, azaz a közösség, a munkahelyi kollektíva nevelő ereje, pozitív ráhatása igazából nem érvényesült.

– A javító-nevelő munkát valójában részletekben fizetendő pénzbüntetésnek tekintették sokan – erre a megállapításra már egyébként 1938-ban a Szovjetunióban Menysagin is utalt –, kiegészítve néhány munkajogi hátránnyal. Ez az állítás így azért nem egészen igaz, hiszen a javító-nevelő munkánál a hangsúly a munkakötelezettségen van, és pénzlevonásra is csak a végzett munka alapján kerülhetett sor. Azonban az elítélt kétségkívül a büntetésnek csupán az anyagi kihatását érezte, mert a munkahelyén kívüli magatartására és felügyeletére nem volt semmilyen előírás, kötelezettség, így pártfogói felügyelet sem járult mellé. A munkabér levonás pedig önmagában nem igazolta e büntetési nem önállóságát, s visszatartó hatása sem volt kielégítő.

– A javító-nevelő munka végrehajtási adminisztrációja ugyancsak sok gondal járt, és sok volt a formális eleme.

– A javító-nevelő munka eredeti formáját a tervutasításos gazdasági mechanizmusban vezették be és a későbbiekben is ilyen feltételek mellett alkalmazták. Tehát olyan viszonyok között, amikor a gazdasági egységek tevékenységébe a

beeszlés lehetséges és a gyakorlatban is gyakori volt. A piacgazdaságra történő áttérés után viszont már nem volt fenntartható a kijelölt helyen végzendő javító-nevelő munka. Egyrészt a gazdasági egységek nem kötelezhetők az ilyen munkára ítélt foglalkoztatására, másrészt a szélesülő privatizáció nyomán a javító-nevelő munkára ítélt magánvállalkozóknál nem végezhetnek munkát.⁴

Mindezekre figyelemmel a kijelölt munkahelyen végzendő javító-nevelő munka gyakorlati alkalmazása is jelentősen visszaesett az utóbbi időszakban, s a kiiktatása is megtörtént büntetőjogunkból az 1993. évi törvénymódosítással.

II. Az új típusú munkabüntetés, azaz a közérdekű munka egyes európai államok büntetőjogában

1. Újabban egyre nagyobb jelentőségű az angolszász típusú közérdekű munkavégzésre ítélet.⁵ Ezt a szankciót – a lengyelek után – először az *angolok* vezették be 1972/73-ban kísérletképp a börtönbüntetés csökkentése érdekében (Community service order). Az 1991. évi Criminal Justice Act alapján önálló szakcióként minden, szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény elkövetése esetén a legalább 16 éves bűnelkövetővel szemben volt alkalmazható. Az elrendelése feltételezte a bűnelkövető alkalmasságát illetően a pártfogó felügyelő („probation officer”) ajánlását. A bűnelkövető arra kötelezhető, hogy felügyelő irányítása mellett ingyenes közhasznú tevékenységet végezzen, amelynek tartama 40–240 órában volt meghatározható.⁶

Az 1991. évi említett törvényi rendelkezéseket teljes egészében felváltotta a 2000. évi *Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act*.⁷ A törvény együttesen tartalmaz anyagi és eljárásjogi szabályokat, itt azonban elsősorban az anyagi jogi szabályozás áttekintésére kerül sor.

A közérdekű munka (community service) az ún. közösségi büntetések (community sentences) azon csoportjába tartozik, amelyek csak akkor alkalmazhatók, ha az elkövető (a határozathozatal időpontjában) a 16. életévét betöltötte.

A közérdekű munka alkalmazásának *objektív feltétele*, hogy az elkövető a 16. életévét betöltötte, az általa elkövetett bűncselekmény „elég súlyos” („serious enough”), és ez a bűncselekmény szabadságvesztéssel büntetendő, de a büntetés mértéke a jog szerint nem abszolúte határozott („the sentence is not fixed by law”).

⁴ NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó. Budapest, 2001. 371–374.p.

⁵ Ehhez lásd NAGYFERENC – CSERHÁTI ÁGOTA: Áttekintés a közhasznú munkavégzésre kötelezésről, mint új, alternatív büntetőjogi szankcióformáról. *Jogtudományi Közlöny*. 1986. évi 9. szám. 417–424. p.

⁶ NAGY FERENC – CSERHÁTI ÁGOTA: i. m. 417–420. p.

⁷ <http://www.hmso.gov.uk/acts/acts2000/20000006.htm>

A közérdekű munka alkalmazásának *szubjektív feltétele*, hogy az elkövető alkalmas ilyen munka végzésére (a bíróság ennek eldöntésére pártfogó felügyelőt hallgat meg), illetve, hogy az elkövető jelenlegi vagy jövőbeni tartózkodási helyén van olyan létesítmény (munkahely), ahol lehet ilyen jellegű munkát végezni.

A közérdekű munka *tartamának* szabályozását illetően az általános minimum 40 óra, az általános maximum pedig 240 óra; azzal, hogy a miniszter rendeletben ettől eltérő tartamban határozhatja meg a maximumot. A bíróság határozatában megállapított óraszámot 12 hónapon belül kell teljesíteni, de a bíróság a közérdekű munka végrehajtására ezt a törvény által szabott intervallumot a jogerőre emelkedés után meghosszabbíthatja, ha a határozat meghozatala óta olyan körülmények merültek fel, amelyek ezt indokolttá teszik.

A közérdekű munka *végrehajtását* a pártfogó felügyelő irányítja, aki meghatározza, hogy az elkövetőnek milyen módon kell vele kapcsolatot tartania, továbbá mikor, milyen időközönként és milyen munkát kell a bírósági határozatban megjelölt óraszámban végeznie. A felügyelőnek úgy kell meghatároznia a végrehajtáshoz kapcsolódó kötelezettségeket, hogy azok lehetőleg ne sértsék az elkövető vallási érzületét, ne legyenek ellentétesek más olyan közösségi büntetés rendelkezéseivel, amelyre esetlegesen az elkövetőt még ítélték, illetve ne vezessenek időbeli ütközéshez, azaz a munkavégzés idejét úgy kell meghatározni, hogy az ne essen egybe azzal idővel, amikor az elítélt egyébként rendes munkáját végzi, iskolába vagy más képzésre jár.

A közérdekű munkával járó *kötelezettségek megszegésének következményei* meglehetősen differenciáltak. Ha az elítélt a közérdekű munkával járó bármilyen kötelezettségét menthető ok nélkül nem vagy nem megfelelően teljesíti, akkor – a bíróság választása szerint – ennek különböző jogkövetkezményei lehetnek, így például:

– 1000 angol fontig terjedő pénzbírság (ez a közérdekű munkát kiszabó határozat hatályát nem érinti),

– (további) közérdekű munkára ítélet, amelynek tartama a 60 órát nem haladhatja meg, és az eredetileg kiszabott közérdekű munkával együtt nem haladhatja meg a 240 órás generális maximumot (értelemszerűen ez sem érinti az eredeti határozat hatályát),

– újbóli elítélés, amelynek lényege, hogy a bíróság úgy tekinti az elítéltet, mint akit most vádoltak meg azzal a bűncselekménnyel, amely miatt már egyébként közérdekű munkára ítélték, és a bíróság emiatt a bűncselekmény miatt alkalmazható bármilyen jogkövetkezményt alkalmazhat az elítélttel szemben (ez esetben azonban a közérdekű munkát elrendelő eredeti határozatot hatályon kívül kell helyeznie).

Ez utóbbi esetben, tehát az újbóli elítéléskor a bíróságnak figyelembe kell vennie, hogy az elítélt milyen mértékben teljesítette a közérdekű munkával járó kötelezettségeit. Ha az elítélt huzamos időn át szándékosan nem tett eleget a

kötelezettségeinek, akkor a bíróság szabadságvesztést is kiszabhat. Az újbóli elítélést kimondó határozattal szemben fellebbezésnek van helye.

A közérdekű munkát kiszabó *jogerős határozat visszavonását* illetően a közérdekű munkát elrendelő határozat visszavonására kerülhet sor, ha a bíróság az elítélt vagy a pártfogó felügyelő kérelmére, avagy hivatalból úgy ítéli meg, hogy a határozat meghozatala óta olyan körülmények merültek fel, amelyek a határozat visszavonását teszik szükségessé. A bíróság ez esetben visszavonja a határozatot vagy a határozat visszavonásával egyidejűleg a – fent írtakhoz hasonlóan – újból elítéli az elkövetőt.

Létezik az ún. „kombinált szankció” (combination order) is, amikor a bíróság a büntetési célokra tekintettel (a törvény itt az elkövető reszocializációját, az újabb elkövetés megakadályozását és a társadalom védelmét említi) a közérdekű munka mellett az elkövető pártfogó felügyeletét (supervision) is elrendelheti. A felügyelet tartama 12 hónap és 3 év között határozható meg és a közérdekű munka tartama ez esetben 40 és 100 óra között lehet.

Az angol minta nyomán sok nyugati ország is bevezetett már hasonlóan kialakított szankciónemet.

2. *Franciaországban* a közérdekű munkát az 1983. június 10-i törvény kodifikálta mint a szabadságvesztés büntetést helyettesítő büntetést azzal a céllal, hogy jelentősen visszaszoruljon a rövid tartamú szabadságvesztések alkalmazása. A közérdekű munka ugyanazt jelenti, mint a community service order az angolszász országokban. Ez egy fizetés nélküli szolgálat, amely a közösséget, a közintézményeket vagy a társaságokat, egyesületeket hivatott szolgálni.

A közérdekű munkának kettős előnye van: egyrészt ez egy pozitív közreműködés a társadalom érdekében, másrészt elősegíti az elkövető társadalmi beilleszkedését. E szankció alkalmazása 1984 óta folyamatosan növekszik.

A közérdekű munkát ki lehet szabni főbüntetésként a szabadságvesztés büntetés helyett, vagy mellékbüntetésként.

A közérdekű munka mint *főbüntetés* tehát alternatív szankció a szabadságvesztés helyett, s mint ilyen a vétségek miatt szabható ki. A főbüntetésként való kiszabására irányadó feltételek egyrészt az alkalmazandó büntetéshez, másrészt az elkövető személyéhez kapcsolódnak.

Az 1994. évi új francia Btk., a Code pénal (CP) 131-8. cikke értelmében,⁸ a bíró rendelkezésére áll a lehetőség, hogy közérdekű munkát szabjon ki minden esetben, ha az *alkalmazandó büntetés szabadságvesztés* (emprisonnement), függetlenül ennek tartamától. Az 1983. július 10-i törvény parlamenti munkája során egy javaslat arra törekedett, hogy meghatározza a szabadságvesztés büntetés felső határát, amely esetén a közérdekű munka kiszabására lehetőség van,

⁸ Code pénal. 100. Edition. Dalloz. Paris, 2003.

hogy csak a rövid tartamú szabadságvesztéssel büntetendő vétségek esetén legyen rá mód, de ezt elvetették.⁹

A közérdekű munka alternatív szankció szerepének következménye – a 131-9. cikk alapján –, hogy a bíróság nem szabhat ki egymás mellett szabadságvesztés-büntetést és közérdekű munkát. A 131-9. cikk 4. bekezdése kimondja azt is, hogy „a közérdekű munka és a pénzbüntetés illetve a napi tételes pénzbüntetés nem szabható ki egymás mellett”. De ez a tilalom nem jelenti azt, hogy a közérdekű munka a pénzbüntetés alternatív szankciója is egyben, mivel a 131-8. cikk kimondja, hogy a közérdekű munka csak akkor szabható ki, ha „a vétség szabadságvesztés-büntetéssel büntetendő”.

Ami az *elkövető személyéhez kapcsolódó feltételeket* illeti, az 1810. évi CP. 43-3-1. cikke ahhoz a feltételhez kötötte a közérdekű munkát, hogy az elkövetőt a cselekményt megelőző öt év során büntett vagy közjogi vétség miatt ne ítéljék 4 hónapot meghaladó és végrehajtható büntett miatti büntetésre, vagy vétség miatti szabadságvesztésre. Az 1994. évi CP a továbbiakban nem ír elő többé semmilyen, az elkövető büntetett előéletével kapcsolatos feltételt.

A 131-8. cikk 2. bekezdése kimondja, hogy „a közérdekű munka nem szabható ki azzal szemben, aki ezt visszautasítja, vagy aki a tárgyaláson nincs jelen”. Ezt a feltételt élénk kritika érte, rámutatva, hogy a közérdekű munka volt az egyetlen büntetés, amelyhez az elkövető beleegyezése szükséges, és azzal érvelve, hogy ez a feltétel a büntetőjog alapelveivel ellentétes helyzetre törekszik, amennyiben minden elkövető megválaszthatja a büntetését. Mégis, a 131-8. cikk arra törekszik, hogy biztosítsa a francia jog összhangját a nemzetközi joggal, különösen az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 4. cikkében foglaltakkal, amely szerint senkit sem lehet kényszermunkára vagy kötelező munkára kötelezni. Ezek a nemzetközi rendelkezések egyébként meghatározzák az összes külföldi jogalkotást, amely a közérdekű munka kiszabását az érdekelt hozzájárulásához köti.

A törvény azért, hogy lehetővé tegye az elkövető számára, hogy szabad és felvilágosult hozzájárulást adjon, a 131-8. cikk 2. bekezdésében megköveteli, hogy az elkövető jelen legyen az ítélethirdetésen, és kötelezővé teszi a bíróság elnökének, hogy tájékoztassa a vádlottat a visszautasítás jogáról és hogy a választ elfogadja.

Végül, a közérdekű munka kiszabható 16 és 18 év közötti személlyel szemben is.

A közérdekű munka mint *mellékbüntetés* két esetkörben alkalmazható, így egyrészt a közlekedési törvény számos vétsége esetén, mint az ittas járművezetés (L. 234-2. cikk) stb. Másrészt mellékbüntetésként alkalmazható az ún. ötödik osztályba tartozó összes kihágás esetében. Ez a lehetőség az 1994-ben hatályba lépett CP újítása.

⁹ TEILLOT, LINE – URBANSKY, PASCAL: *Droit pénal général*. Bréal, 2002. 174–178. p.

A közérdekű munka *tartamára* a CP. 131-8. cikke irányadó, s eszerint a közérdekű munka 40 és 240 óra tartamban határozható meg. Ha azonban az említett kihágások miatt mellékbüntetésként szabják ki, a tartama 20 és 120 óra között mozoghat.

A CP. 131-22. cikke elrendeli, hogy a büntetés *végrehajtásának ideje* nem haladhatja meg a 18 hónapot, de lehetőséget ad a végrehajtás feltételes elhalasztására. Így, a közérdekű munka végrehajtásának elhalasztását az elítélt lakóhelye szerint illetékes bv. bíró rendelheti el, súlyos családi, orvosi, szakmai vagy szociális ok miatt. A végrehajtás szintén felfüggesztődik a katonai szolgálat teljesítésének idejére.

A fiatakorúakat illetően a CP. nem vette át az 1810. évi CP. rendelkezéseit, amelyek feleannyi időben határozták meg a tartamot, mint a felnőttkorúak esetében. A fiatakorúak esetén érvényesülő specialitás inkább a végrehajtási szabályokban van, mint az időtartamban.

1996-ra a közérdekű munka végrehajtásának átlagos időtartama – az említett 18 hónapos kereten belül – 11,6 hónapra emelkedett.

A közérdekű munka *végrehajtásához* kapcsolódóan, a CP. R.131-17.-től az R. 131-20. cikkek szerint a társadalmi szervezetek, közintézmények és a társaságok készítenek egy listát azokról a munkákról, amit ajánlani tudnak az elítélteknek, ezt a listát eljuttatják annak a bírónak, akinek hatáskörébe a büntetés alkalmazása tartozik. Az ő feladata elkészíteni a végleges listát, vizsgálat és az ügyészség véleményének beszerzése után.

Hogy konkrétan milyen szolgáltatást kell teljesítenie az elítéltnak, azt nem az a bíró határozza meg, aki az ítéletet hozta, hanem a bv. bíró, vagy a fiatakorúak esetén a fiatakorúak bírója, a fiatakorúak jogi védelmének képviselőjének véleményét meghallgatva. Az 1945. február 2-i rendelet 20-5. cikke azt is meghatározza, hogy a közérdekű munkának a fiatakorúak számára megfelelőnek kell lenni, illetve olyannak, ami pozitívan befolyásolja a jellemfejlődését, és elősegíti a társadalmi beilleszkedését.

Az elítéltekre bízott közérdekű munka a leggyakrabban karbantartási, reparációs munka vagy középületek, természeti területek tisztítása, vagy végül adminisztratív feladatok, mint irattározás vagy levelek kihordása.

A közérdekű munka végrehajtását vagy közvetlenül a bv.bíró vagy pártfogó felügyelő (agent de probation) *ellenőrzi*. Az az intézmény, ahol a közérdekű munkát végrehajtják, kijelöl egy felelőst minden elítélt számára, akit az irányítással és a munka technikai ellenőrzésével bíznak meg, és ő tájékoztatja a bírót vagy a pártfogó felügyelőt a munka teljesítésének hiányáról. Az elítéltre vagy másra nézve kialakult közvetlen veszély esetén, vagy az elítélt súlyos hibája esetén a kijelölt felelős felfüggesztheti a munka végrehajtását és késedelem nélkül tájékoztatja a bírót vagy a pártfogót.

A *közérdekű munka szabályainak megszegése* bűncselekményt képez, azt akár főbüntetésként, akár mellékbüntetésként szabták ki. A CP 434-42. cikke ezt 2 év szabadságvesztéssel és 30.000 euró pénzbüntetéssel bünteti.

A közérdekű munka szabályainak megszegése miatt kiszabott szabadságvesztés nem mentesíti az elkövetőt a közérdekű munka végrehajtása alól (Cass. crim 1997. július 7.). Annak ellenére, hogy ezt a rövid tartamú szabadságvesztések helyettesítésére találták ki, és annak ellenére, hogy nem szabható ki egyszerre a szabadságvesztés-büntetéssel, a közérdekű munka kivételesen halmozatba kerülhet a szabadságvesztéssel, akkor ha a munkát nem teljesítik.

3. *Spanyolországban* az 1995. évi Btk. 32. cikke szerint a szabadságvesztés-büntetések, más jogelvonó büntetések és a pénzbüntetés olyan büntetések, amelyek a Btk. szerint fő- vagy mellékbüntetésként rendelhetők el. A büntetések jellegűnek és tartamuknak megfelelően súlyos, kevésbé súlyos és enyhe büntetések lehetnek. A Btk. 33. cikk (3) bekezdése szerint a *kevésbé súlyos büntetések* között említi a közérdekű munkát, amelyet 96 órától 384 óráig terjedően lehet kiszabni.

Az *enyhe büntetéseknél* is szerepel a közérdekű munka, itt a tartam 16 órától 96 óráig terjedhet.

A jogelvonó büntetések körében a Btk. 49. cikke rendelkezik a közérdekű munkáról. Ez a büntetés az elítélt beleegyezésével rendelhető el és arra kötelezi az elítéltet, hogy díjazás nélkül meghatározott közhasznú tevékenységben működjön közre. A napi tartama a 8 órát nem lépheti át és több feltételnek kell megfelelni:

– A végrehajtás az ítélobíró vagy a bíróság ellenőrzése mellett történik. Ebből a célból különböző szervektől, ahol a munkavégzés teljesül, a munkateljesítéséről jelentést kérhet be.

– Az elítélt méltóságát a munkabüntetés sem csorbíthatja.

– Az elítélt védelmet élvez, amit a törvényhozás révén a társadalombiztosítás területén biztosít.

– A büntetés végrehajtása gazdasági célt nem követhet. A végrehajtás egyéb körülményeit rendelet határozza meg a végrehajtási törvény értelmében, amelynek az előírásai kiegészítőleg alkalmazandóak, amennyiben a törvénykönyvben nem található kifejezett szabályozás.¹⁰

4. *Svájcban* a felnőttkorúak büntetőjogában 1990-ben kísérletképp az a lehetőség nyílt, hogy az egyes kantonok felhatalmazást kaptak, miszerint az egy hónapig terjedő rövid tartamú szabadságvesztések közérdekű munka formájában hajthatók végre. 1995-ben ez az alkalmazási lehetőség a három hónapig terjedő szabadságvesztés-büntetésre bővült ki, így 1996 óta lehetséges a három hónapig terjedő szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának közérdekű munkával történő helyettesítése. Ezen lehetőséggel 1999 végén a 26 kantonból 20 élt. A végrehajtási megoldást – az elítélt hozzájárulásával – a kantonális végrehajtási hatóság

¹⁰ *Das spanische Strafgesetzbuch – Código Penal. Sammlung ausländischer Strafgesetzbücher in deutscher Übersetzung* 111. edition iuscrim. Freiburg i.Br., 2002. 33–43. p.; NAGY FERENC: i. m. 254–255. p.

engedélyezi. Egy nap szabadságvesztés-büntetés 4 óra közérdekű munkának felel meg. Hetenként legalább 10 óra közérdekű munkát kell teljesíteni.¹¹

Nemrégiben Svájcban a Btk. általános részét azzal a céllal reformálták, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetéseket messzemenően pénzbüntetéssel vagy közérdekű munkával helyettesítsék. A közérdekű munkának ugyanis a svájci Bundesrat nagy reszocializáló és integrációs teljesítőképességet tulajdonított.

A svájci Btk. új általános részének 2002. december 13-i elfogadásával a közérdekű munka önálló büntetési nemmé vált. Az új – érvényes, de még nem hatályos – általános rész 37. cikke értelmében a bíróság a kevesebb, mint 6 hónapi szabadságvesztés-büntetés, vagy a 180 napi tételig terjedő pénzbüntetés helyébe az elkövető beleegyezésével legfeljebb 720 óráig tartó közérdekű munkát rendelhet el. Az ilyen munkát szociális intézmények, közérdeket szolgáló üzemek vagy segítségre szoruló személyek javára kell teljesíteni díjazás nélkül.

A végrehajtási hatóság legfeljebb két évi határidőt határoz meg, amelyen belül az elítéltnak a közérdekű munkát teljesíteni kell.

Amennyiben az elítélt a közérdekű munkát figyelmeztetés ellenére nem az ítéletben foglaltaknak megfelelően, vagy nem az illetékes hatóság által megállapított feltételeknek és meghagyásoknak megfelelően teljesíti, a bíróság azt átváltoztatja pénzbüntetésre vagy szabadságvesztésre. Ilyen esetben négy órai közérdekű munka egy napi tétel pénzbüntetésnek vagy egy nap szabadságvesztésnek felel meg. Szabadságvesztés-büntetés csak akkor rendelhető el, ha várható, hogy a pénzbüntetés nem hajtható végre.

A Btk. 42., illetve 43. cikke a közérdekű munka végrehajtásának felfüggesztését is lehetővé teszi, sőt a részbeni felfüggesztés is lehetséges.¹²

5. *Lengyelországban a szabadságkorlátozás-büntetés* (Btk. 35–36. cikkek) lényegében a korábbi, 1969. évi jogi szabályozás átvételét jelenti. Tartalmilag a bíróság által kijelölt és felügyelt közcélú munka teljesítését értik alatta díjazás nélkül, havonta 20-tól 40 óráig terjedő tartamban. A bíróság kiegészítőleg intézkedéseket rendelhet el, így pl. az elítéltet pártfogó felügyelete alá helyezheti.

Ha az elkövető munkaviszonyban áll, úgy a bíróság az előbb megjelölt kötelezettség helyett a munka díjazásának rövidítését rendelheti el 10-től 25 %-ig terjedően az államkassza vagy a bíróság által meghatározott társadalmi cél javára.¹³

6. Az orosz Btk. a korábbi szovjet típusú munkabüntetés mellett rendelkezik a közérdekű munkához hasonlítható büntetési nemről is (49. cikk), amely az elkövetőnek a pihenőnapon vagy a szabadnapján történő díjazás nélküli munka-

¹¹ BAECHTOLD, ANDREA: *Straf- und Massnahmenvollzug*. 4. Aufl. Universität Bern, 2001. 52–53. p.

¹² *Schweizerisches Strafgesetzbuch*. Änderung vom 13. Dezember 2002.

¹³ *Das polnische Strafgesetzbuch – Kodeks karny*. Sammlung 112. edition iuscrim. Freiburg i. Br., 1998. 17. p.

végzését jelenti, 60 órától 240 óráig terjedő tartamban. A törvény külön rendelkezik arról, hogy a közérdekű munka kikkel szemben nem rendelhető el (így pl. rokkantak, terhes nők, gyermekkorúak, 55 év feletti nők, 60. évet elért férfiak, katonai szolgálatot teljesítők).¹⁴

7. *Svédországban* a Btk. 27. fejezete rendelkezik a feltételes elítélésről és itt található meg az a szabályozás, hogy a feltételes elítélés, amennyiben a bűnelkövető hozzájárul, közérdekű munkára kötelezéssel kapcsolható össze. Egy ilyen kötelezés azt a kötelezettséget jelenti, hogy az elítéltnak díjazás nélkül munkát kell végeznie legalább 40 és legfeljebb 240 óra terjedelemben. A svéd Btk. 28. fejezete a védőfelügyeletről ad rendelkezést és itt is az a szabályozás található meg, hogy az elkövető hozzájárulásával közérdekű munkára kötelezéssel kapcsolható össze. Ez esetben is a díjazás nélküli munkát legalább 40 és legfeljebb 240 óra terjedelemben kell teljesíteni. 1999-ben 1072 esetben történt közérdekű munkára kötelezés védőfelügyelettel összefüggésben és 2048 esetben feltételes elítéléssel együtt rendelték el közérdekű munkát.¹⁵

8. A *német Btk.*¹⁶ önálló szankció formájában nem ismeri a közérdekű munkát, viszont az 56.b § a büntetés végrehajtásának felfüggesztésével összefüggő kötelezésekről (Auflagen) rendelkezik. Ezen kötelezések az elkövetett jogtalanság jóvátételét hivatottak szolgálni. A kötelezések között szerepel a közérdekű teljesítések (gemeinnützige Leistungen) végzése, ami általában díjazás nélküli munka végzését, segítő szolgáltatás teljesítését jelenti kórházakban, más gyógyító intézetekben, idősek otthonában vagy hasonló intézményekben.

A német Btk. 43. §-a a helyettesítő szabadságvesztésről (Ersatzfreiheitsstrafe) ad szabályozást, amely a behajthatatlan pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztést jelent. A pénzbüntetés egy napi tételének egy nap szabadságvesztés felel meg. Az 1974. évi – azóta többször módosított – ún. Btk.-t bevezető törvény (Einführungsgesetz zum StGB) 293. cikke értelmében a tartományi kormányok jogosultak rendeleteket hozni, miszerint a végrehajtási hatóság az elítéltnak megengedheti, hogy a német Btk. 43. § szerinti helyettesítő szabadságvesztés végrehajtása ún. szabad munkával (freie Arbeit) történjen. Ha az elítélt a szabad munkát teljesítette, úgy a helyettesítő szabadságvesztés végrehajtása befejezettnek minősül. A végzendő munka díjazás nélküli és üzleti, gazdasági célokat nem szolgálhat. A munkajog értelmében munkaviszonyt

¹⁴ Lásd I. lábjegyzet.

¹⁵ *Das swedische Kriminalgesetzbuch – Brottsbalken. Sammlung ...* 114. edition iuscrim. Freiburg i. Br., 2000. 26–27; 189–193. p.; SCHNEIDER, URSULA: Gemeinnützige Arbeit als „Zwischensanktion”. *Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform.* 2001. évi 4. szám. 277. p.

¹⁶ SCHÖNKE, ADOLF – SCHRÖDER, HORST – STREE, WALTER: *Strafgesetzbuch. Kommentar.* 26. Aufl. Beck, München, 2001. 819–824. p.; KINDHÄUSER, URS: *Strafgesetzbuch. Lehr- und Praxiskommentar.* Nomos. Baden-Baden, 2002. 343–346. p.; SCHNEIDER, URSULA: i. m. 273–287. p.

nem jelent és a társadalombiztosítás szerint sem számít be az ilyen foglalkoztatás. A munkavédelmi előírások viszont értelem szerint alkalmazandók.¹⁷

9. A vizsgált európai államok szabályozását összevetve a következők összegezhetők. A közérdekű munka többnyire az *önálló büntetés, illetve szankció* rangjára jutott és mint ilyen kifejezetten a szabadságvesztés helyettesítésére szolgál. Kizárólag *önálló büntetesként* alkalmazható a közérdekű munka az angol, a lengyel és – mint majd látni fogjuk – a magyar büntetőjogban. *Önálló és mellékbüntetesként* egyaránt kiszabható a francia és a spanyol szabályozásban. Ezzel szemben csak *kísérő, kiegészítő jelleggel* alkalmazzák a svéd és a német szankciórendszerben. Az érvényes, de még nem hatályos svájci Btk. szerint a közérdekű munka bizonyos feltételek mellett a *pénzbüntetést helyettesítheti* [36. cikk (3)–(5) bek.], illetve a jelenleg hatályos svájci szabályozás szerint a rövidtartamú *szabadságvesztés végrehajtási formájaként* jelenik meg. Sajátos szabályozás érvényesül az orosz és a lengyel Btk.-ban, mivel az említett két büntetőtörvénykönyv mind a szovjet típusú munkabüntetésről, mind az új rendszerű közérdekű munkára emlékeztető tartalmú büntetésről is rendelkezik.

A nemzetközi egyezményekkel összhangban – a korábbtól eltérően, a hatályos angol szabályozás kivételével – a büntetés alkalmazásának feltétele, hogy az *elitelt* ahhoz *hozzájáruljon*, és emellett általában sor kerül munkára való alkalmasságának vizsgálatára is.

A közérdekű munka *tartamának szabályozásában* közös vonás, hogy a tartam meghatározása *órákban* történik, az egyes államok büntetőjogában azonban már lényegesen különbözik az óraszámban megadott generális minimum és maximum. Gyakorinak tekinthető a 200 és 300 óra közötti felső határ, ahogyan pl. az angoloknál és a franciáknál a 240 óra. Az újabb szabályozásokban azonban e fölötti tartammal is egyre gyakrabban találkozhatunk, mint pl. a spanyol Btk. szerinti 384 óra. Egészen kirívó a svájci példa, amely minimumot nem határoz meg, ugyanakkor 720 órát jelöl meg maximumként. Ez pontosan háromszorosa az angol vagy a francia Btk.-ban megállapított felső határnak. Közös vonása még a szabályozásoknak, hogy megszabják a bírósági határozatban kiszabott munka-óraszám teljesítésére nyitva álló időt, amely a vizsgált országokban egy és két év között mozog. Az elkövető körülményeire, azok változására tekintettel az angol és a francia szabályozás arra is lehetőséget ad, hogy ezt a törvényi határidőt meghosszabbítsák.

Egyedülálló jellemzője az érvényes svájci szabályozásnak, hogy lehetőséget ad a közérdekű munka *végrehajtásának* teljes, sőt akár részbeni *felfüggesztésére*. Ez a megoldás a közérdekű munka önálló büntetési jellegét erősíti.

A közérdekű munka *nemteljesítésének következményeiben* két eltérő felfogás figyelhető meg. Az angol és a francia szabályozásban a nemteljesítés esetén

¹⁷ TRÖNDLE, HERBERT – FISCHER, THOMAS: *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*. Kurzkommentar. 51. Aufl. Beck, München, 2003. 453–456. és 2226–2227. p.

alkalmazott pénzbüntetés vagy szabadságvesztés nem lép a közérdekű munka helyére, az azt kiszabó határozat hatályát nem érinti, tehát többlétszankcióként kerül alkalmazásra és nem mentesít a közérdekű munka végrehajtása alól. Ezzel szemben áll a másik megoldás, amely nemteljesítés esetére a közérdekű munka átváltoztatásáról, annak pénzbüntetéssel vagy szabadságvesztéssel való helyettesítéséről rendelkezik.

III. A közérdekű munka a hatályos magyar büntetőjogban

A javító-nevelő munka másik – újonnan szabályozott – végrehajtási formáját – igen röviden – határozta meg a Btk. korábbi rendelkezése, amely szerint: a közérdekű munkát az elítélt hetenként egy napon, a heti pihenőnapon, vagy a szabadnapján díjazás nélkül végezte.

Ez az új rendelkezés – amely 1988. január 1-jén lépett hatályba – a javító-nevelő munka továbbfejlesztésére volt hivatott, a nemzetközi tapasztalatok felhasználásával. Elsősorban a lengyel és az angolszász (kanadai) típusú megoldások figyelembevételéről lehetett szó.

A Btk. csupán azt mondta ki, hogy az elítélt hetenként egy napon – a heti pihenőnapon vagy a szabadnapon – volt köteles ingyenes közérdekű munkát végezni. Nem rendelkezett viszont arról, hogy ezt a közérdekű munkát hol, milyen típusú tevékenységgel, milyen elkövetők, milyen feltételek mellett végezzék. E kérdések közül többet a végrehajtási jogszabályok szabályoztak.

1. A Btk. 1997. évi módosítása értelmében a közérdekű munkára vonatkozó új törvényi szabályozás a következő:

Btk. 49. § (1) A közérdekű munkára ítélt köteles a részére – a bíróság ítéletében – meghatározott munkát végezni. Az elítélt személyi szabadsága egyébként nem korlátozható.

(2) Közérdekű munkaként olyan munka végzése határozható meg, amelyet az elítélt – figyelemmel egészségi állapotára és képzettségére – előreláthatóan képes elvégezni.

(3) A közérdekű munkát az elítélt – ha jogszabály másként nem rendelkezik – hetenként legalább egy napon, a heti pihenőnapon vagy a szabadidejében díjazás nélkül végzi.

(4) A közérdekű munka legrövidebb tartama egy nap, leghosszabb tartama ötven nap. Egy napi közérdekű munkának hat óra munkavégzés felel meg.

A közérdekű munka a bíróság által, az ítéletében meghatározott és a köz javára végzendő munkának ingyenes teljesítését jelenti hetenként legalább egy napon. A közérdekű munkavégzést – mint főbüntetést – a legújabb Btk.-módosítás is fenntartja, és bár az eddigi hazai gyakorlati alkalmazása nagyon szerény, beve-

zetésének és fenntartásának büntetőpolitikai koncepciója azonban helyeselhető. Így nem véletlen, hogy a közérdekű munkavégzés a rövid tartamú szabadságvesztés egyik legjobb és leggyakrabban alkalmazott alternatívája sok nyugat-európai országban. A külhoni és a magyar szabályozás között lényeges különbség az, hogy a nyugati rendelkezések a bűnelkövető hozzájárulásához, beleegyezéséhez kötik a közérdekű munkavégzés alkalmazását. Az ítélelhozatal előtt az elkövető hozzájárulásának a magyar szabályozásba történő beépítése feltétlenül szükségesnek mutatkozik, a nemzetközi dokumentumokban foglalt követelmények (kényszer- és a kötelező munka tilalma) és a hatékonyság szempontjából is. Sajnálatos módon a büntető kódexünk legújabb módosítása sem rendelkezik erről. A Btk. 50. § (1) bekezdésének az önkéntes nemteljesítés következményeként szabadságvesztésre átváltoztató rendelkezése ezzel összefüggésben nem tűnik elegendőnek, egyébként is ez a szabály nem a közérdekű munka elrendelésére vonatkozik.

A közérdekű munka gyakoribb hazai alkalmazásának lényegi feltétele egyrészt e büntetésnek megfelelő elkövetői körrel szembeni elrendelése, másrészt a végrehajtás körülményeinek és a munkavégzés ellenőrzésének körültekintő biztosítása.

A megfelelő elkövetői körrel szembeni alkalmazás követelményénél abból kell kiindulni, hogy e büntetésnek nem a munkára nevelés az elsődleges célja, sokkal inkább arra kellene irányulnia, hogy az elkövető a köz ellen elkövetett bűnét jóvátegye a köz javára végzett munkával. Vagyis nem szabadna a közérdekű munkát az alkoholista, a munkakerülő, a meghatározott munkát egészségi vagy más okból elvégezni képtelen személyek, a lumpen elemek büntetésévé degradálni. Másik oldalról viszont erőteljes lehet a közérdekű munka nemkívánatos diffamáló, szinte megszégyenítő hatása.

A közérdekű munka végrehajtására vonatkozó részletes joganyagot az 1979. évi 11. számú tvr., azaz a büntetés-végrehajtási kódex (Bv. tvr.) V. fejezete tartalmazza. Ennek értelmében e főbüntetés végrehajtását a bv.bíró a hivatásos pártfogó útján ellenőrzi. A kijelölt munkahellyel a közérdekű munkavégzés tartamára nem létesül munkaviszony. Ugyancsak a Bv. tvr.-ben található az a rendelkezés, amely szerint a megyékben és a fővárosban működő munkaügyi központok rendszeresen tájékoztatják a megyei, fővárosi bíróságot azokról a munkahelyekről, amelyek közérdekű munka végzésére elítéltek kijelölését igénylik. A gyakorlatban azonban a munkaügyi központok és a bíróságok közötti együttműködés nem megfelelő, illetve nem is igen áll rendelkezésre elfogadható minőségű és mennyiségű munkahely. Komoly problémát jelent az is, hogy kirívó módon nehézkes és kevésbé hatékony a közérdekű munka végrehajtása.¹⁸ Továbbá a pártfogó felügyelő végrehajtási jogköre, a munkavégzés ellenőrzése háttérfeltételeinek a biztosítása sem kielégítő. Tehát a pártfogó fel-

¹⁸ KEREZSI KLÁRA – DÉR MÁRIA: Az alternatív szankciók költségösszefüggései. *Magyar Jog*. 1998. évi 5. szám. 272. p.

ügyelő e tekintetben jelentősebb szerephez juthatna, sőt kívánatos lehet a közérdekű munka, mint főbüntetés és a pártfogó felügyelet mint intézkedés együttes alkalmazásának a lehetővé tétele is.

A Btk. 49. § (1) bekezdésében – az 1997. évi módosítást követően – új elem az a szabály, amely előírja, hogy a bíróság már az ítéletében határozza meg, milyen természetű munkát köteles végezni a közérdekű munkára ítélt. A bíróságok a munkának az ítéletben történő meghatározásakor általában az elvégzendő munka jellegének (pl. fizikai jellegű munkakör) megjelölésére utalnak.

A közérdekű munka jobb végrehajthatóságát hivatott szolgálni a *Btk. 49. § (2) bekezdésének új szabálya*, amely előírja e főbüntetés elrendelésénél az elítélt egészségi állapotának és képzettségének figyelembevételét.

A *Btk. 49. § (3) bekezdése* lényegében átvette a korábbi szabályozást a főbüntetés teljesítésére azzal az eltéréssel, hogy már nincs meg az a törvényi korlát, amely szerint a közérdekű munkát az elítélt csak heti egy napon végezheti. A munkaviszonyban állóknál mindazokon a napokon teljesíthető e büntetés, amelyeken a munkavállalónak egyébként nem kellene munkát végeznie. A Btk. 1997. évi módosítása – feltehetőleg tévesen – kiiktatta a Bv. tvr. 61. § (3) bekezdését, amely arról rendelkezett, hogy az elítélt a közérdekű munkát az évi rendes szabadságának ideje alatt, folyamatosan is végezheti.

A *Btk. 49. § (4) bekezdése* a közérdekű munka tartamának generális minimumát (egy nap) és a maximumát (ötven nap) határozza meg. A korábbi szabályozás maximumként a túlzottan magas száz napi tartamot jelölte meg és a Btk. 1997. évi módosítása csökkentette e főbüntetés leghosszabb tartamát a felére. A külföldi szabályozásoktól eltérően a közérdekű munkára vonatkozó legújabb hazai törvényi rendelkezés e főbüntetés tartamát változatlanul napokban és nem órákban szabja meg.

Az előző szabályozástól eltérően az 1997. évi Btk.-módosítás az egy napi közérdekű munkát hat óra időtartamban rögzíti. A fentiekből következően a közérdekű munka tartamának alsó határa egy nap, azaz hat óra, felső határa pedig ötven nap, azaz háromszáz óra.

A korábbi Btk. rendelkezés nem rögzítette azt, hogy az egy napi közérdekű munkának hány óra munkavégzés felel meg, erről a Bv. tvr. 61. § (2) bekezdésében található olyan előírás, amely szerint a közérdekű munka végrehajtása során a napi munkaidő legalább négy óra, legfeljebb nyolc óra. Ezt az igazságtalannak tekinthető szabályt, hisz az azonos tartamú büntetés egyes esetekben kétszer annyi munkavégzéssel teljesíthető – a Btk. 1997. évi módosításával összefüggésben – meglepő módon és feltehetően elírás nyomán – nem helyezték hatályon kívül, így jelenleg az az igen furcsa és ellentmondásos helyzet állapítható meg, hogy *az egy napi munkaidő óraszámára vonatkozóan egyidejűleg két, ugyanakkor egymástól eltérő rendelkezés van hatályban*. A gyakorlatban – a *lex posteriori derogat lex priori*, a büntetőjogban nem egyértelmű elvére is figyelemmel – feltehetőleg a 6 órás szabály kerül a jövőben alkalmazásra. A jelenlegi jogi helyzet azonban nem értelmezhető úgy, hogy a napi munkaidő

„főszabályként” 6 óra, de a Bv. tvr. vonatkozó – azonban még hatályon kívül nem helyezett – szabályára figyelemmel nem lehet kevesebb, mint 4 óra, és nem lehet több 8 óránál. Az ugyanazon körülményre vonatkozó egymásnak ellentmondó szabály „kombinált” alkalmazása ugyanis nem engedhető meg.¹⁹

A bírói gyakorlat szerint a közérdekű munka kiszabásának, többek között, a közlekedési bűncselekmények elkövetőivel szemben is helye van, különösen azokban az esetekben, amelyeknél ez a büntetési nem alternatív büntetésként szerepel. A közérdekű munka alkalmazásának nem a rendszeres munkára szoktatás a fő célja, ezért ennek a büntetésnek a kiszabása indokolt lehet a munkaviszonyban álló elkövetők esetében is.

2. A Btk 50. §-a a munkakötelezettség megszegése esetére a közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatását helyezi kilátásba.

Btk. 50. § (1) Ha az elítélt a munkakötelezettségének önként nem tesz eleget, a közérdekű munka, illetőleg ennek hátralévő része helyébe szabadságvesztés lép. Ezt a szabadságvesztést fogházban kell végrehajtani.

(2) A közérdekű munka, illetőleg ennek hátralévő része helyébe lépő szabadságvesztést úgy kell megállapítani, hogy egynapi közérdekű munkának egynapi szabadságvesztés felel meg. Ilyenkor a szabadságvesztés két hónapnál rövidebb is lehet.

A közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatásának okát a Btk. 50. § (1) bekezdése határozza meg. Ez a rendelkezés egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy a szabadságvesztésre átváltoztatás a munkakötelezettségnek önként nem teljesítéséhez fűződik. Az átváltoztatás arányossága azonban problematikusnak tekinthető, hiszen ha valaki a törvényben rögzített napi hat órás munkakötelezettségének nem tesz eleget, akkor ennek helyébe 24 óra tartamú szabadságvesztés lép. Annak figyelembevételével is kritizálható ez a megoldás, hogy az enyhébb büntetés (a közérdekű munka) végrehajtása megtagadásának a helyébe, annak szankciójaként alkalmazandó szabadságvesztés a legenyhébb, fogház fokozatban tölthető le. A bv. bíróság közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatásakor a 9/2002. (IV. 9.) IM rendelet 71. §-a szerint jár el. A közérdekű munka végrehajtásával összefüggő kérdésekről rendelkezik a 17/2003. (VI. 24.) IM rendelet.

Fontos lenne továbbá az, hogy a nem teljesített munkakötelezettség esetén a közérdekű munka, illetőleg annak hátralévő része helyébe ne csupán és ne kizárólag szabadságvesztés léphessen. Tehát a helyettesítő szabadságvesztés mellett a törvény tegye lehetővé – az enyhébb szankciónak nem feltétlenül és nem min-

¹⁹ NAGY FERENC: Gondolatok a hatályos magyar büntetőjog főbüntetési nemeiről. In: *Bérczi Imre Emlékkönyv*, Szeged, 2000. 392–394. p.; NAGY FERENC: A büntetőjogi szankciórendszer reformjai. Büntetések és intézkedések az új Btk.-ban. Büntetőjogi Kodifikáció. *HVG ORAC*. 2001. évi 2. szám. 7–8. p.

denkor minősíthető – pénzbüntetésre való átváltoztatást is. A fogházban végrehajtandó helyettesítő szabadságvesztés – a Btk. 1998. évi módosítására figyelemmel – két hónapnál rövidebb is lehet.²⁰

3. *A közérdekű munkát a Btk. mellett a szabálysértési kódex, az 1999. évi LXIX. törvény (Sztv.) is ismeri.* Lényeges különbség, hogy szabálysértések esetén a közérdekű munka önálló büntetésként nem alkalmazható, hanem a Sztv. értelmében a pénzbírságot mint önálló büntetést behajthatatlansága – tehát nem pusztán nemteljesítése – esetén közérdekű munkára kell átváltoztatni (Sztv. 111. §). Az Sztv. szabályozása két pozitív különbséget is mutat a Btk.-hoz képest. Az egyik, hogy a pénzbírság közérdekű munkára való átváltoztatását az elkövető beleegyezéséhez köti, a másik, hogy a pénzbírságot nem közvetlenül elzárásra változtatják át, hanem köztes lépcsőként kerülhet alkalmazásra a közérdekű munka. A pénzbírságot így csak akkor változtatják át elzárására, ha a közérdekű munkára való átváltoztatáshoz az elkövető nem járult hozzá, illetve ha az így megállapított közérdekű munkát az elkövető önként nem teljesíti. Szükséges, hogy a jövőben a Btk. is az elítélt beleegyezéséhez kösse a közérdekű munka alkalmazását, illetve a differenciált átváltoztatást át lehetne ültetni a Btk.-ban szabályozott pénzbüntetésre, s így azt nem teljesítése esetén nem feltétlenül és közvetlenül szabadságvesztésre kellene átváltoztatni.

Az Sztv. szerinti közérdekű munka legrövidebb tartama egy nap, leghosszabb tartama húsz nap, halmazat esetén harminc nap. A Btk.-hoz hasonlóan az elkövető az Sztv.-ben meghatározott közérdekű munkát is legalább egy napon – a heti pihenőnapon vagy szabadidejében – díjazás nélkül végzi.²¹

4. Ha a közérdekű munka magyar szabályozását összevetjük az európai helyzetképpel, a következők állíthatók. A közérdekű munka a hazai büntetőjogban is önálló büntetésként, főbüntetésként került szabályozásra, ugyanakkor nem szolgál általános jelleggel a szabadságvesztés elkerülésére – mint Angliában, Svájcban vagy Franciaországban –, mert kiszabásának nem az a feltétele, hogy az adott bűncselekmény szabadságvesztéssel legyen fenyegettet, hanem az, hogy a Btk. Különös Része az adott bűncselekménynél alkalmazható büntetési nemként kifejezetten meghatározza a közérdekű munkát. Ez a szabályozás szűkebb körben teszi lehetővé a közérdekű munka alkalmazását.

Az európai megoldásokhoz képest két további ponton mutatkozik lényeges, és a jövőben változtatásra szoruló különbség. A Btk. egyrészt napokban határozza meg e büntetés tartamát, másrészt alkalmazásának lehetőségét nem köti az elítélt hozzájárulásához. A jövőben kívánatos, hogy a vizsgált országokhoz hasonlóan órákban történjék a közérdekű munka tartamának szabályozása, és –

²⁰ NAGY FERENC: A büntetőjogi szankciórendszer továbbfejlesztésének egyes elvi és gyakorlati kérdéseiről. *Magyar Jog*. 1999. évi 1. szám. 5–15. p.

²¹ NAGY FERENC: Gondolatok a hatályos magyar büntetőjog főbüntetési nemeiről. In: *Bérczi Imre Emlékkönyv*. Szeged 2000. 394. p. 14. lj.

figyelemmel a vállalt nemzetközi jog követelményeire – a törvény az elítélt beleegyezéséhez kösse e büntetés alkalmazhatóságát.

A közérdekű munka nemteljesítése esetére nem tartjuk követendőnek az angol és francia mintákat, amelyek tulajdonképpen kétszeres szankcionálással járnak. A jövőben is fenntartandó tehát az a szabályozás, amely szerint a közérdekű munkának szabadságvesztésre való átváltoztatására kerül sor. Meggondolandó viszont az átváltoztatásnak fokozatosabb kialakítása.

FERENC NAGY

ARBEITSSTRAFEN IM SANKTIONENSYSTEM DES STRAFRECHTS

(Zusammenfassung)

Am Anfang handelt die Abhandlung von der sog. Besserungs-Erziehungsarbeit, einer Form der Arbeitsstrafen, die ins ungarische Strafgesetzbuch vom Jahre 1950 aus russischem Strafrecht übernommen wurde.

Im Lauf der Regelungsgeschichte folgt die gemeinnützige Arbeit, die zum ersten Mal im Jahre 1972/73 in England eingeführt wurde, und zu dieser Zeit in mehreren europäischen Ländern geregelt wird. Der Verfasser stellt einen europäischen Überblick zu dieser Sanktion dar.

Im letzten Teil des Festschriftsbeitrags geht der Autor auf die geltende ungarische Strafrechtsregelung der gemeinnützige Arbeit ein, leistet eine kritische Bewertung der ungarischen Rechtslage, die zum Abschluss auch mit den heutigen europäischen Regelungstendenzen verglichen wird.